

การตรวจสอบยาเสื่อมสภาพ...ฉบับประชาชน

ศาสตราจารย์ ดร.ภญ. ลีณา สุนทรสุข

ภาควิชาเภสัชเคมี คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาพจาก <https://ascannotdo.wordpress.com>

เมื่อผู้ป่วยได้รับยาจากโรงพยาบาลหรือร้านขายยาก็มักจะเข้าใจว่าดังกล่าวสามารถใช้ได้ครบเท่าที่ยังไม่หมดอายุ แต่ในความเป็นจริงยาอาจมีคุณลักษณะ (เช่น รูปร่าง สี กลิ่น รสชาติ) คุณภาพ (เช่น ปริมาณตัวยาสำคัญ สารเจือปน) หรือประสิทธิภาพการรักษา ที่แตกต่างไปจากตอนที่ผลิตออกมาใหม่ๆ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากสภาวะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม (เช่น อุณหภูมิ ความชื้น แสง) หรือการเก็บรักษาที่ไม่ถูกต้อง ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลทำให้ยาเสื่อมสภาพก่อนหมดอายุ ซึ่งไม่ควรนำมาบริโภคเพราะจะก่อให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้

การเสื่อมสภาพของยาเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การเสื่อมสภาพทางเคมี ได้แก่ การลดลงของปริมาณตัวยาสำคัญ และการเพิ่มขึ้นของสารสลายตัว
2. การเสื่อมสภาพทางกายภาพ ได้แก่ ความผิดปกติของรูปร่าง สี กลิ่น รสชาติ ความใสหรือขุ่น หรือการเกิดตะกอน
3. การเสื่อมสภาพทางจุลชีววิทยา ได้แก่ การปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์ระดับปลอดภัย

การเสื่อมสภาพของยาทั้งสามลักษณะมีความเกี่ยวข้อง เช่น การเพิ่มขึ้นของสารสลายตัวอาจทำให้กลิ่น รสชาติของยาเปลี่ยนไป หรือก่อให้เกิดพิษต่อร่างกาย ดังนั้นจึงไม่สมควรที่จะนำยาที่เสื่อมสภาพมาบริโภค

การตรวจสอบการเสื่อมสภาพของยามักทำในห้องปฏิบัติการโดยผู้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตามการเสื่อมสภาพทางกายภาพบางประการเป็นสิ่งที่สังเกตได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ประชาชนทั่วไปสามารถทำได้เอง บทความนี้จึงขอเสนอข้อแนะนำเบื้องต้นในการสังเกตการเสื่อมสภาพของยาทางกายภาพเพื่อเป็นแนวทางในการใช้ยาอย่างปลอดภัย

การเสื่อมสภาพของยาทางกายภาพ

รูปแบบของยา	ลักษณะเสื่อมสภาพ
ยาเม็ดไม่เคลือบ	เม็ดยาแตกหักกะเทาะ บวมมีรอยต่าง สีเปลี่ยนเม็ดยาดัดกัน
ยาเม็ดเคลือบ	มีรอยร้าว รอยต่างที่เม็ดยา สารที่เคลือบเหนียวขึ้นเม็ดยาดัดกันเป็นก้อนสีเปลี่ยน
ยาผง	ผงยาและแกรนูลเกาะกันเป็นก้อนแข็งหรือเปลี่ยนสี
ยาแคปซูล	แคปซูลบวม เปลือกแคปซูลนิ่มหรือแข็งและแตกง่าย แคปซูลติดกัน
ยาน้ำใสหรือน้ำเชื่อม	ขุ่น มีตะกอน มีเชื้อขึ้น เกิดฟองก๊าซ สีกลิ่นและรสชาติเปลี่ยนไปจากเดิม
ยาอิมัลชัน	เกิดการแยกชั้นของยา เขย่าแล้วไม่สามารถรวมเป็นเนื้อเดียวได้
ยาน้ำแขวนตะกอน	สีเข้มขึ้น ยาดกตะกอน เขย่าแล้วไม่สามารถรวมเป็นเนื้อเดียวได้
ยาฉีดชนิดน้ำและน้ำเกลือ	ขุ่น เปลี่ยนสี เกิดฟิล์มที่ผิวหน้าเกิดฟองก๊าซ มีเส้นใยคล้ายขนแมว
ยาเหน็บ	ยานิ่ม แห้ง หรือแข็งเกินไป
ยาครีม	แยกชั้น สีเนื้อสัมผัส และความหนืดเปลี่ยนไป มีกลิ่นผิดปกติ
ยาขี้ผึ้ง	แยกชั้น สี เนื้อสัมผัส และความหนืดเปลี่ยนไป มีของเหลวไหลเยิ้มที่ มีกลิ่นผิดปกติ

(ดัดแปลงจาก <http://www.suanprung.go.th>)